

LÁSZLÓ GYULA

Szabédi László emlékezete

Szűkebb hazánkban nem igen ismerik őt. Amikor verseinek nagy kötete (Telehold) 1944-ben megjelent, bizony nem versek olvasásával törődtünk. Pedig amíg élt és napról napra találkoztunk, mindannyian tudtuk, hogy lángelme jár közöttünk. Öngyilkossága után jó évtizedig tökéletes „damnatio memoriae”-t borítottak emlékére, odahaza Kolozsvárott még a nevét sem lehetett említeni; most lassan felenged holtában való száműzetése és odahaza is, itt nálunk is megjelennek művei. Legutóbb „Enyém ez a történelem” címmel vaskos kötetben válogatta Kántor Lajos Szabédi műveit a Magvető Kiadó számára. Ez alkalom arra, hogy felidézzük sugalló erejű alakját. Nem vállalhatom, hogy költészetének szépségeit, néha önkínzó gyötrelmeit, ritka, de annál meghatóbb harmóniáit bemutassam. Egyszóval nem vállalhatom, hogy mint költőt méltassam, hiszen nem vagyok sem irodalomtörténész, sem esztéta. De még vesékre látó logikáját, dialektikáját sem mutathatom be, mert ez sem mesterségem. Mindössze arra vállalkozom, hogy emlékeimet megírjam róla, és saját szavain keresztül felvázoljam életének és halálának színéváltozását, stációit. Hiszen ő maga:

*„... míg élt, holtként rendezte el,
 hogy holtában élőként szóljon.”*

EMLÉKEIM

1940 után kerültünk közelebb egymáshoz s ebből barátság fejlődött. Sima arcú, keszeg, közepes termetű ember volt, tisztaság sugárzott belőle. Inga mozdulatokkal járt, meg-megállva, szívesen és sziporkázón vitatkozott. Sokat beszélgettünk s mind-egyik találkozásunk meglepetés volt számomra, mert csupa ismert dologról esett szó, ám a végén kiderült, hogy mindazt rosszul ismertem, rosszul ítéltam. A XX. század Szókratésze volt, az igazság szenvedélyes kutatója, a jelenségek, vélemények bámulatos, könyörtelen elemzője. Feljegyzem, amire emlékezem e beszélgetésekből, ám csak a gondolat halavány derengése az övé, a szavak, amikkel emlékezem már a magaméi s a harmincöt-negyven esztendő kilúgozta belőlük a közvetlen szóváltás melegét, meglepetéseit, szépségét. Többször lerajzoltam s rajzolás közben erősödik, tisztul az az életérzés, ami a „másik emberről” kialakul bennünk.

Egyszer, hogy s hogynem a Bánk bánra terelődött beszélgetésünk. Kivédhetetlen érvekkel bizonyította, hogy nem Bánk és az urak vitték előre a magyarság ügyét, hanem — szerepét és hatását tekintve — Gertrúd és udvara, mert az fejlettebb társadalmi formát akart megvalósítani a maradi nagyurakkal szemben. Tehát végül is — idegen voltuk és aljasságuk ellenére — a magyar állam kibontakozását jobban szolgálták, mint lázongó nagyuraink.

Példaképe a francia racionalizmus volt és sokat beszélt — dicsérően — a szofistákról, akik a gondolkodás tisztaságáért sokat tettek. Ez is megdöbbenett, hiszen a mi szóhasználatunknak megfelelően azt hittem, hogy a szofisták az igazságot csűrő-csavaró léhűtők voltak.

Egyszer meg a természet szépségeiről beszélgettünk. Ő csak hallgatta-hallgatta, aztán valami olyanfélét mondott, hogy igen-igen, de ő akkor érzi magát a természetben otthon, ha az ember nyomát látja benne, legyen az bár csupán egy kitaposott ösvény. Eszembe jutott egyik terentiusi verscíme: „Nil humani a me alienum puto”. Ez az életerzés kapott hangot egy másik alkalommal is. Azt fejtegette, hogy szinte irigyli azokat a költőket — emlékszem Sinka Istvánt említette —, akiknél a vers érzelmi világuk közvetlen vetülete. Nála másként van — mondta —, írás közben is, de ha készen van a vers, akkor is újból megvizsgálja értelmével a szavakat, kifejezéseket, hogy vajon pontosak-e? Kibontva ezt a gondolatot, illetőleg megfigyelését, azt fejtegette, hogy őt nem érdekli az, ami csak a költő sajátja, hanem éppen az, ami mindannyiunkban megvan. Ebben mutasson újat a költő, abban ami mindannyiunké, ne abban, ami csak az övé.

Hogy milyen aggodalmas tisztasággal vizsgálta versét — a magáét és másét —, elmondom erről egyik emlékemet. Elevenen él bennem s mégsem tudom, hogy valóban én is jelen voltam-e, vagy pedig csak Szabédi elbeszélése volt olyan szemléletes, hogy az idők távolában magaménak is érzem. Úgy mondom el tehát, mintha én is ott lettem volna. Az Unió utcában ültünk egy kávéházban hárman: Reményik Sándor, Szabédi László, meg én. Szabédi Reményik egyik kifejezését vizsgálta, nem emlékszem már, egy madár hangjának szavát, vagy a „vadvizek zúgását” kifogásolta. Azt mondta: „Te Sándor, ez így nem jó”, mert a madár hangja más, vagy a vadvíz éppenhogy alattomosan terjed, nemhogy zúgna. Reményik azzal háritotta el, hogy ez nem fontos, mert a kifejezés így szép. „Egyébként is mondj két magyar költőt, aki ilyen aggodalmasan pontos volt.” — „Mondok is s éppen kettőt — felelt Szabédi —: Petőfi Sándor és Arany János.”

Háborogva vetettem fel egyszer, hogy értelmiségünk nyugati regényeket olvas s nem népi íróinkét, magyartalanságot éreztem ebben. „Nem — mondta Szabédi — ők pontosan azt olvassák, amivé válni akarnának: ez az ő világuk, nem a népieké.” Ez a beszélgetés jut eszembe, amikor „Népi írástudók, vagy írástudó nép?” című előadását olvasom.

Egyik — róla készült — rajzomért cserébe azt kértem, adja nekem — mint kéziratgyűjtőnek — egyik versének piszkozatát, amely keletkezés közben mutatja a verset. Ide is adta egyik legszebb késői versének kéziratát s kísérő levelében figyelmeztetett arra, hogy még mielőtt megkezdte volna — nézzem csak! — a papír tetején ott van már a három befejező sor. Nem tud másként nekifogni a versnek, csak ha a befejezése készen áll már! Barátságunk idején jó néhány versét tudtam s idéztem csendben Kolozsvár utcáit róva.

Az emberi megnyilatkozásokat elemző értelemmel figyelte. Erre a következő emlékemet idézem. Festettem Kolozsvárott egy családi képet: a Felfeszített görcsös ujjaival a semmit markolja és sír, előtte van családom. Feleségemék térdepelnek, szüleim meg én állunk s én éppen rajzolom a jelenetet. Leült a kép elé és feledhetetlenül elkezdett beszélni a szereplőkről, akiket csak részben ismert. „Feleségedék katolikusok, ti protestánsok vagytok.” Ez még hagyján, hiszen a térdeplésből és az állásból önként következik, de azután személyenként jellemezte például szüleimet. Tökéletes jellemképet adott! „Honnan tudod?” — kérdeztem. — „Hiszen reájuk van írva!”. Közben az volt az izgalmas, hogy én festés közben egyáltalán nem gondoltam mindezekre, csak arra emlékszem például, hogy Édesanyámat festve szinte simogattam az ecsettel, hát csak nem támadok neki csapkodó ecsetjárással az Anyámnak! Szabédi beszéde alatt éreztem meg, hogy egy másik ember néha mélyebben beleláthat a képbe, mint aki csinálta.

Érzékeny füllel figyelt szavaink zenéjére, hangsúlyára. Egyszer nálunk hosszan vitázott Endre Bélával — a muzsikussal —, hogy „természetesen” szavunkat hogy kell kiejteni. Endre Béla természetesen mondott, míg Szabédi a természetesen mellett kardoskodott. Ekkor még nem tudtam, hogy a magyar verstan kérdései izgatják.

Így utólag látom, hogy beszélgetéseink mindig az őt éppen foglalkoztató kérdés

körül alakultak ki. Egyszer mosolyogva mondja nekem: „nézd, jellegzetes filozófus” és mutat egy kéziratot, amelyet egyik megbecsült esztétánk írt, és véleményezésre kapta kézhez. Ebben az olvasható, hogy ritmusérzékünk olyan erős, hogy a vonat egyenletes zúgásába is lüktető ütemet hall bele. „Mondtam — mondotta — a szerzőnek, hogy az a ritmus valóság és abból adódik, hogy a sínek végén mindig zökken egyet a vasúti kocsi.” „Ne mondd, kérek” — volt a csodálkozó válasz! Persze ma tudom, hogy akkor már foglalkozott verstanunkkal és az idealista (a vers ritmusa bennünk adott) és a materialista (a vers zenéje természetes, folyamatos beszédünkben nő ki) verselmélet ellentétei izgatták.

Egyik, 1945 előtti beszélgetésünk azt mutatta, hogy nemcsak a ritmus, de a nyelv, a magyar nyelv alapvető kérdései is foglalkoztatták. Szabó Lajosék felé tartottunk az alkonyi utcán s ő érezhető felindulással beszélt arról, hogy nyelvtudományunk megteremtőinek anyanyelve nem volt magyar (Budenz, Hunfalvy) s így nyelvünket német kaptafára húzták és csak egyetlen irányban kutatták. Engemet — aki az akkori nyelvtudomány tanításán nevelődtem — nagyon felkavart ez a váratlan szemlélet. Valójában akkor ugyanazt mondta el, mint amit később „A magyar nyelv östörténeté”-nek bevezetésében megfogalmazott.

Beszédjében leginkább a magyar nyelv alapszókincsével élt, csillogó, rafinált szavakat nem hallottam tőle. Írásaira is ez jellemző. Majdnem olyan tiszta és szent volt számára a szó, mint az öreg lapp asszonynak. Ezt meg kell magyaráznom. Egyszer a rádióban — véletlenül — Lakó György barátomnak, a nyelvésznek beszámolóját hallottam lappföldi útjáról. Elmondta, hogy „nyelvmestere” egy öreg lapp asszony volt, aki svédül jól tudott, tehát szót tudtak érteni. Egyik reggel szavak iránt faggatta s azt kérdezte tőle, hogyan mondják lappul, hogy „alkonyodik”. A néni úgy tett, mint aki nem hallotta a kérdést, másodszeri-harmadszeri sürgetésre szinte könyörögve mondta, hogy ne kérjen tőle ilyen, hiszen most kél a nap, s nem szentül! Szavai tehát a jelenre tapadtak s nem mondhatott olyant, ami akkor nem volt! Nos, valamiképpen ilyen tiszta valóságértéke volt Szabédi szavajárásának is: a valóság és a szó közt nem volt hézag. Figyeljünk jól erre, mert ő úgy hitte, másoknál is így van s később az kergette öngyilkosságba, hogy a szó és tett harmóniája megbomlott benne, mélységesen csalódnia kellett abban, amiben hosszú időn át és boldogan hitt!

Verseiből is hiányzik a könnyed lebegés, a csilingelő hang, a bohóság — pedig életében néha magával ragadó jókedv lett úrrá rajta és a bohóságokon jóízűen nevetett. Csalódása azonban rettegésbe kergette. Amikor 1956 tavaszán Pesten volt bátyjéknál, felkerestem s beszélgettünk. Mondta, hogy nemsokára egyik volt kolozsvári ismerőse is jön. „Te Laci, vigyázz előtte, mit mondasz!” Erre szomorúan reám nézett — ismétlem, igaz barátok voltunk — s azt mondta: „én még előtted is vigyázok!” Döbönt hallgatással néztem reá, ő meg csendesen reám. Szívet szorító hallgatás volt. Ezt a csendet később a gyorsvonat kerekeinek halálos zakotája törte meg.

Még egy emlék: amikor 1945 után ezért, vagy amazért lázadoztam, többször mondta: „de hát tudomásul kell vened, hogy elvesztettük a háborút! Vae victis!”

ÉLETE, MŰEIBEN

Emlékeim kapcsán megismerhettük, hogy milyen aggodalmas gonddal vigyázott szavainak, gondolatainak, hitelességére, még versalkotását is alávetette a valóságnak. Nem kételkedhetünk abban, hogy amit magáról írt, az valóban úgy volt, vagy legalábbis meggyőződése volt, hogy úgy igaz, ahogy írja. Verseiből, prózájából kibontakozik életének stációi mentén belső csendjének, létének története. Versei azonban nem egyenletesen oszlanak el ideje teltében, hanem csomópontokat alkotnak, amelyeket egymástól néha évek választanak el, évek, amelyet a „hétköznapi embereként” élt — ha ugyan erre képes volt. Műveivel ellentétben nyelvtudományi érdeklődése szinte szüntelen volt, nemcsak időnként tért vissza. Úgy látom, hogy életének főbb stációi a következők:

- I. Gyermekkor, táltos korszak és a rettegések.
- II. A férfikor, a külön kerék magánya.
- III. Elfogadja a „más gondolkozzék helyettem” azelőtt számára képtelen gondolatát.
- IV. Összeroppanása, öngyilkossága és a gyermekkortól erre való készülődése.
Kezdjük tehát az „önéletrajzot”:

I. A GYERMEKKOR

Verseiben, novelláiban minduntalan felbukkannak gyermekkori emlékei, de nem szelíd elmélázással, hanem szinte a létkérdések komolyságával. Születése leírásakor is jelképpel él:

*„Kilencszázhétben születtem,
május hetedikén kedden,
éjjél után három óra
tájban, harmad kakasszóra.”*

Első pillanatra tárgyyszerű beszámoló, szinte anyakönyvi kivonat, ám az egészet ellenkező előjelűvé fordítja a „harmad kakasszóra”. Jézus szavainak visszhangját érezzük: „Bizony, bizony mondom néked, mielőtt a kakas megszólal, háromszor tagadsz meg engem” (Ján. 13). Amikor pedig Péter harmadszor tagadja meg a Megváltót „nyomban megszólalt a kakas”. (Ján. 18). Így lesz az anyakönyvi kivonatból egyszerre vésszel terhelt előjel. Valóban: gyermekkori emlékei tele vannak szorongással:

*„.....gyermek-
koromban is bú s félelem
áradt szét minden porcikámban,
mint erezet a levelen.”*

Egyik novellájában pedig: „Minden kisfiú keserű. Van valami szomorú heroizmus a kisfiúban. Mit gondol, akad olyan kisfiú, aki szépnek látná a vidámot?”

A szorongással, kiúttalansággal szemben az életösztön gyermekkorban a mindenhatóság képzeivel küzd: „Amikor még fiatalabb voltam, királyfinak képzeltem magamat.” „Táltos vagy” — mondta neki kis osztálytársa. „Soká hirdette velem valami, hogy küldetés az én megszületésem.”

A keserűség és mindenhatóság Scylla és Charybdise között bámulatosan pontos emlékekkel ad számot arról, hogy hogyan ismerte meg a világot. „Gyermekkoromban pontosan ismertem a határt a két világ között, ami szón innen és a szón túl fekszik.” „Világosság lett, ha kinyitottam a szememet, ha behunytam sötét.” „Mondták, hogy kék a szemem. Mondták, hogy fáj a hasam. Mondták, hogy álmos vagyok. Mondták — mikor sirtam — hogy búslakodom. Így tanultam meg magamat.”

*„Másodkézből kaptunk mindent,
hóvirágot, érzést, Istent...”*

„S az eszem, mint egy idegen, úgy adta nekem a jó tanácsot.”

Ismerve Szabédi László önvizsgáló könyörtelenségét, nem kételkedhetünk, hogy gyermekkorában már torzsalkodtak benne azok az ellentétek, amelyek végigkísérték és végül áthidalhatatlan ellentmondásukkal a halálba kergették. Mindehhez hozzájárult neveltetése, társadalmi helyzete, amint erről két kitűnő elemzője, Földes László és Csehi Gyula beszámol. Én az emberben lejátszódó drámára figyelek, nem arra, hogy hogyan préselődik a társadalom szorításában.

A kisfiú tehát nekiindul a világnak egyrészt, mint a „világ ura”, másrészt pedig mint ismeretlen szorongásoktól megkínzott élőlny.

II. A „KÜLÖN KERÉK”

Szabédi Lászlónak tündöklő esze volt, elemző figyelmével behatolt a jelenségekbe, valóban modern Szókratészként vizsgálta a valóságot.

A gyermekkori mindenhatóság-képzeteknek a valóság könyörtelen jelenléte csakhamar véget vetett s ő önmagába húzódva, a világtól elkülönülve, önmaga remetéjeként szeretett volna élni. „Külön kerék” című versének minden szavából ez a kozmikus értelmű elszigetelődés szól felénk. Az egész verssel meg kell ismerkednünk, hogy ezt a szorongó vallomást teljes mélységében átélhessük:

*„Mikor születtem, kész volt a világ;
tudásomnak volt hija, nem az égnek,
tudatlanságom láttatott hibát
ott is, hol lelkesedtek már a vének.*

*Soká hitette velem valami,
hogy küldetés az én megszületésem:
az ő világon kijavítani,
ami rosszul van, vagy nincs jól egészen.*

*Sokáig ünnepeltem úgy magam
— táplálta büszkeségemet alázat —,
mint alkatrészt, melyre szüksége van
a mindenséget összetartó váznak.*

*Országokat bejártam; otthon is
— látszatra tétlen —, ott sem ültem resten,
betűk világába merülten is
a helyemet, a helyemet kerestem!*

*Hiába. Ép, egész, tökéletes
a pokol is, a föld is, és az ég is.
Hadd járjon a világ! Fölösleges
külön kerékként elkeringek én is.”*

Itt a „fölösleges” teszi szívet szorítóvá az emlékezés és a felismerés pontos beszámolóját. Java verseiben mind ez az életérzés visszhangzik:

*„Megtagadtam a világot, s magamba
fordultam... átkozott bolond csere!...*

*Szép harminchárom évemért cserébe
nyertem egy lelket, amely öregebb,
mint az ember; amely nem is beszél még,
csak éjsötéten vakkan, mint az eb...”*

*„Úgy születtem, mint a csillag,
se polgárnak, se parasztnak...*

*Két világ közt harmadiknak
lettem tűzben égő csillag,
a magam törvényén élő...”
„Költő, egyszerre nem s igen
mindenütt honos s idegen...”*

„Átalúton, se itt, se ott...”

*„Az életed optikai csalódás:
lazán széthulló, tűnő gyatra képek.
Értelmük nincs. Vannak, de a való más.”*

*„De én nem nyúlok a világhoz! Nem tudom,
ki csinálta, és nem tudom, miért csinálta.”*

Am ez az életérzés nem egyértelmű benne, íme az ellentmondások:

*„miért élek ilyen veszett,
sivár, kegyetlen életet?” és*

*„Verseim egy buba merült
embert mutatnak. Vigan élt ő,
de csak bújában sikerült
a rím lelés; — ezért lett költő.”*

E vívódás közben szinte ártatlan tisztaságú négysoros születik:

*„Almáink nem sietnek. Lassan
érnek, mire jő az őszvég.
Mondom ezt, hogy azt is mondhassam:
Minden megjő. Te is megjössz még.”*

Közben egy pillanatra se felejtjük el, hogy Szabédinál a versírás nem „rímes gyakorlat”, hanem csak akkor fanyalodik versíráshoz, amikor élete fordulóponthoz érkezik. Egyszer mondta nekem, hogy felgyülemlett izgalmát nem tudta másként levezetni: „éreztem, hogy meg kell írnom”. Tehát versei, amelyek sorozata közt, néha évek telnek el vers nélkül, kiélezett élethelyzetekben mutatják őt, ki közben prózai életet élt, nehéz kenyerét kellett megkeresnie, vagy beleveszett nyelvtudományi kutatásaiba. Verscsokrai tehát életének gyűjtőpontjai s nem a múltó idő megmecsillanó emlékei.

Élete első felének gondolatvilágában a különállás árnyaltabbá válik. E korszakának tömondata: „sohasem akartam más helyett gondolkozni, mint ahogy azt is elképzelhetetlennek tartottam, hogy helyettem más gondolkozzék”.

III. ELLENKEZŐ ELŐJELLEL

Hatalmas fordulatot jelentett életében az, hogy 1945 után tagja lett a kommunista pártnak. Nemcsak tagja, hitvallója. Ezzel életérzése az eddiginek ellenkezőjére fordult, mert fanatikus hittel elfogadta, hogy „helyette más gondolkozzék”. Nemcsak versei, hanem „Nyelv és irodalom” (1956) című kötetében összegyűjtött tanulmányai a marxizmus alkalmazásának magasrendű példáját nyújtják. A világ képe megváltozott benne. Íme néhány sora:

*„A bűvész istent, aki semmiből
egyet, földet és embert bűvöl,
detronizálja már az érett férfi,
aki a világot nem teremti: érti.”*

Néha a faliújságok napi híreit verseli meg („Ének Tanganyikáról”, „Segítsetek Koreának”, „Nikosz Beloiannis halálára”. Ezeket a verseket a válogatás nem közli). Ez az önként vállalt szolgálat, a múlttal való teljes szakítással jár:

*„Eltársaim, nem logarléc a lant.
Egész az élet, teljes az idő s ti
vakon vezetnétek világtalant?”
„Ha lelkesedtek holnapunkért,
ujjongjatok és káromkodjatok
a néppel a népért, mindnyájunkért
ha nem, hallgassatok.”*

*„Jövönkért harcolok — s a harcra
vezessen engem is a párt.”*

*„most újhodik, most születik meg
a fiatal emberiség...
Tied vagyok hát munkásosztály...”*

Szabédi e korszakának értékelését a kiváló marxista esztéta, Csehi Gyula így vonja meg (Telehold, Bukarest, 1967):

„Az agitatív vers vállalása, a teljes közérthetőség igénye, nem volt kockázatoktól mentes. Miért is hallgatnánk e kockázatok következményeiről az ötvenes évek elején kelt versekkel kapcsolatban? Egyikük-másikuk a szándék világosságáért a sugalmazó erő, a költői kifejezés, itt-ott a költői nyelv szegényedésével fizetett.” — Bizony így van! Szabédi — amint láthattuk — szigorú bírálója önmagának s érzi, hogy mozgalmi munkájának költészete látja kárát:

*„kővé meredtem. A dalos
hangja fakó, hivatalos,
kopottasan kopog, kemény,
olyan, mint a... mint az enyém.”*

Nem véletlen, hogy 1953 utáni verset nem közöl a gyűjtemény. Bekövetkezett az összeroppanás. Barátait is elhagyta, barátai is kerülték. Félelem lett úrrá rajta (emlékezzünk, hogy nekem — a jó barátoknak — azt mondta „még előttem is vigyázzok!”). Az összeroppanást nem csupán költői kilobbanása okozta, hanem az, hogy más volt, amiben szent hittel hitt és más a valóság. A kettő tragikus összezapása a Bolyai Egyetemnek a Babeş Egyetemmel való összeolvasztásakor történt meg benne s vele. Az ezt követő néhány nap önmarcangoló feszültségéről, félelméről semmit sem tudunk, csak a gyorsvonat kattogó zakotája ér el fülünkig.

Az öngyilkosság gondolata — mint megoldás a megoldhatatlanra — fiatal kora óta kísértette s éppen a vasúttal kapcsolatban.

*„Vasúti sín mellett
jöttem idegennek
egy idegen világra...”*

*„nyakamon van a kés —
zakatol vonatom.”*

„sorsom a gyorsvonat,”

és a vers beteljesedett: ruháit szépen összehajtva, a gyorsvonat kerekei alá vetette magát.

*

Csak sajnálhatjuk, hogy a magyarsággal foglalkozó tanulmányai nem kaptak helyet a kötetben. Az „Ész és bűbáj” kötetének, néhány, szintén izgalmas tanulmányának itt lett volna a helye, helyette „A magyar ritmus elméletének” majdnem kétszáz oldalát kapjuk. Nem volt szerencsés választás. Magam háromszor fogtam neki áttanulmányozásának, de nem ment. Fárasztó, zsúfolt mondanivalóját Szabédi két remek tanulmányban maga foglalta össze (a Nyelv és irodalom kötetben). Ezeket kellett volna közölni, közérthető, tiszták. Mindez természetesen nem vonatkozik a „Történelmi visszapillantás”-ra, amely Arany Jánostól Vargyas Lajosig kitűnő kritikával követi verselésünk elméletének kialakulását. Sajnos, túl keveset kapunk a kötetben tudományos munkáiról, irodalmi kritikáiról.

E tallózó „önéletrajz” után, a jó barát jogán hadd vitázzak a magyar ritmusról írt tanulmányával megkésett hozzászólóként. Ellenvetésem módszertani. Tanulmá-

nyának végén ugyanis Szabédi egy fejlődéssorozatot állít fel az egyszerű formától a kibontakozott bonyolultig. Erre a bennem élő régész azt mondja: szép kísérlet az egymás mellett, egyidejűleg élő versformákból történeti fejlődéssort kiolvasni, ám ezt történeti példákon kellett volna időben visszafelé nyomozni, akár a nyelvükben rokon népek felé is. Ugyanis az egyidőben (ma!) élő formák ilyen időrendje önkéntelenül felveti a kérdést: ha a fejlettebb továbblépett az egyszerűbbnél, mi az oka annak, hogy az egyszerűbb is éppen úgy virul ma, mint a közbeeső „fejlődési szakaszok”? Erős kérdőjellel fogadom tehát a magyar ritmus formáinak tipológiáját.

Most pedig egy jelentéktelen megjegyzés: a „Halál-házassító”-ban az „Új hold, Új király! Házasodik a halál! Kit akar elvenni!” — úgy gondolom félreértésen alapul, mert — legalábbis nálunk a Székelyföldön — nem a megszemélyesített halálról van szó. Olyanfajta tagadásnál használjuk, mint például: „megy a halál!”, „mondta a halál!”, „gondolta a halál” stb. Ez csak annyit jelent, hogy „én ugyan nem megyek”, „én nem mondtam”, vagy „gondolta a halál, de nem én”, vagy: „Házasodik a fene, de nem én.” De hát a poetica licentia alapján legyen ez Szabédi László „bozsánatos bűne”.

Bizony sajnálom, hogy ezekre az ellenvetésekre nem kapom meg Szabédi László borotvaéles fejtegetéseit, mint ahogy annak idején Incze Jánosról szóló vitánkban (Nyelv és irodalom, 1956), olyan kivédhetetlen logikával bizonyította igazát.

Több mint húsz éve halott már ez a csodálatos elme és nagy költő. Ideje volna, hogy szűkebb hazánk magyar irodalma is tudjon róla és számon tartsa költészetünk nagyjai között.

TASI JÓZSEF

Kolozsvári intellektuelek tiltakozása Sallai és Fürst kivégzése miatt

A Tiszatáj 1972/7. számában jelent meg M. Pásztor József közleménye: *Sallai és Fürst életéért*.¹ Erdélyi magyar írók tiltakozása 1932-ben. M. Pásztor gyakorlatilag csak a nagy port felverő nagyvárad *Manifesztumot* közölte, holott a marosvásárhelyi és kolozsvári magyar értelmiség is tiltakozott a kommunista mártírok kivégzése miatt és akciót kezdeményezett Karikás Frigyes megmentése érdekében.

Mielőtt a kolozsvári tiltakozást ismertetném, vessünk egy pillantást a nagyvárad *Manifesztum* aláírói, köztük Tabéry Géza ellen. „Ilyen névsort — írta — össze lehetne állítani Pozsonyból is, Bécsből is, Párizsból is. Mert van bőven ebből a gazos terméshől.”

A Bukaresti Magyar Kurirban szeptember 11-én Kakassy Endre válaszolt *Urmánczy Nándor vezércikkére*, a „szegény skriblerék” nevében. Az erdélyi mágnásból szélsőjobboldali újságírónak felcsapott Urmánczy vádjait visszautasítva védelmébe vette „... Tabéry Gézát, a legerősebb és legmélyebb erdélyi magyar író.” A vezércikkíró jobban tenné, ha hallgatna, írta, mert 1918-ban Jósikafalván, az Urmánczyak ősi birtokán kilencven román parasztot ítélték máglyahalálra, az Urmánczyak rendelkezésére. Megtorlásul a Bihar megyei Tárkányban ugyancsak kilencven magyart koncoltak fel a románok. „Járt-e ebben a temetőben Urmánczy kegyelmes úr? [...] ezek a fejfák megtanítják, hogy ne dicsőítse a rendkívüli eszkö-